

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Hadisleri Anlama Yöntemi Olarak Esbâb-ı Vürûd

İbrahim Saylan

Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021, 353 sayfa.

“Sebeb-i vürûdi’l-hadîs”, çoğul haliyle “esbâb-ı vürûdi’l-hadîs” ilmi; en yalın ifadesiyle, hadislerin ne gibi bir sebeple, nasıl bir ortamda, kime/kimlere hitâben söylendiğini inceleyen hadis ilminin alt disiplini. Hadislerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) âdiyetini (sübûtunu) bilmek ne kadar önemli ise, hangi ortamda kime hitâben söylendiğini bilmek de hadise bütüncül yaklaşım açısından gereklidir. Bu durum özellikle fikhî hadislerle ilgili olarak hükme delâlet etmeleri nedeniyle bilhassa ayrı bir öneme sahiptir.

Sebeb-i vürûdla ilgili olarak “sebeb-i rivayet”¹, “sebeb-i îrâd”² ve “sebeb-i zikr” kavramlarına dikkat çekmek gerekir. İlk kavram “sebeb-i vürûd” daha ziyâde Hz. Peygamber ve sahâbe arasındaki ilişkiye nispeten kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile Hz. Peygamber ve sahâbe arasında gerçekleşen bir olayı ve bu olaya binâen Hz. Peygamber’in verdiği tepkiyi ya da yaptığı bir açıklamayı ifade etmektedir. Dolayısıyla bu kavram, Hz. Peygamber’in hayatta olduğu dönemde hadislerin vârid olmasına sebep olan olayları ifade etmek için kullanılmıştır. Hz. Peygamber’in vefatından sonraki süreçte, sahâbenin kendisinden sonraki nesle hangi sebebe binâen hadis rivayetinde bulunduğu ise “sebeb-i rivayet”, “sebeb-i îrâd” veya “sebeb-i zikr” gibi kavramlarla ifade edilmiştir. Nitekim Nizâr Abdülkâdir Muhammed Reyân *Esbâbu vürûdi’l-hadîsi’n-nebevî ve îrâdihî*

1 İlgili kavram ve detayları için bk. Serkan Demir, *Rivayet Kitaplarında Esbâbü’l-Hadis*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016). 27-34.

2 Bu konuda yapılmış müstakil bir çalışma için bk. Bekir Kuzudışlı, *Hadis Rivayetinde Bağlam - Sebeb-i îrâdi’l-Hadis*, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020).

adlı eserinde bu ayırma dikkat çekmiş ve ‘sebeb-i irâdî’l-hadis’i “Sahâbîyi bir veya daha fazla hadisi rivayet etmeye yönelten sebep” şeklinde tarif etmiştir. Sahâbe haricinde tâbiîn ve daha sonraki âlimlerinin verdiği bilgiler de tedvîn öncesi dönem başta olmak üzere rivayet tarihine ışık tutacağından bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bu noktada sahâbe veya sonraki nesilden birinin, hadis rivayetinde bulunurken bazen vürûd bilgisine sahip olmadığı için ilgili hadisi yanlış bağlamda zikredebilme ihtimaline dikkat edilmesi gerekir. Söz konusu durum ilgili hadisin yanlış anlaşılmasına sebep olabilir.³ Hadislerin anlaşılmasında önem arz eden bu konuda kaleme alınmış *Hadisleri Anlama Yöntemi Olarak Esbâb-ı Vürûd* isimli çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Yazar, önsözde “sebebi olmayan hadisler için vürûd tespiti yapılmalı mı, rivayetlerin bize sunmadığı esbâbı belirleyip çoğaltabilir miyiz, çoğaltabilirsek bu işi nasıl yapabiliriz?” gibi sorular sorarak (s. xiv) çalışmanın bir nevi bu sorulara cevap niteliğinde olacağını imâ etmiştir. Konuyla ilgili çalışmaların yetersiz olduğundan bahsetmişse de çalışmaların hangi anlamda yetersiz olduğuna değinmemiştir. Hâlbuki çalışmada ele alınan birtakım başlıklar daha önce çalışılmış bazı akademik makale ve tezlerde işlenmiştir. Bu anlamda önceki çalışmaların hangi açıdan yetersiz görüldüğü açıklanarak en azından kitabın özgün yanları belirtilebilirdi.

Yazar “Giriş” kısmında araştırmasının konusuna ve önemine değinmiştir. Bu konu altında; ilk asırlardaki Müslümanların, Kur’an ve sünnetin arka planını iyi bildikleri için sünneti değişen şartlara uyarlamada başarılı oldukları, sünneti yaşayan bir hayat haline getirdikleri ifade edilmiştir. Öte taraftan zamanımızda ise sünnetin yaşanan bir hayat değil, kitaplardan okunan bir tarihî veri olarak ele alındığı dile getirilmiştir. Ayrıca değişim vâkiası karşısında en önemli problemin nelerin değişebileceğini nelerin değişmeyeceğinin tayini olduğunu ifade eden yazar, bu probleme cevap mahiyetinde Salahattin Polat’ın şu değerlendirmesini nakletmektedir:

Sadece Hz. Peygamber’in aynı konudaki farklı uygulamalarını, bağlamı ve bütünlüğü içerisinde değerlendirmeksizin ele alarak bu mesele halledilemez. Sünnet, bütüncül bir anlayışla arka planına yerleştirildikten sonra genel ilkeler çıkarmak, araçlardan amaçlara, değişkenlerden değişmezlere gitmek gerekir. Bundan sonra yapılacak olan bu ilkelerin günümüz şartlarında nasıl gerçekleştirileceğine cevap aramaktır. ⁴ (s. 5)

Devamında ise yazar; nüzûl sebeplerinin Kur’an için önemli olması gibi esbâb-ı vürûdun da hadis ilmi için önemli olduğunu, hadis ilimleri içinde zayıf kalmış ve ihmal edilmiş bu alanın ilerlemesine katkıda bulunmayı ve esbâb-ı

3 Demir, Rivayet Kitaplarında Esbâbü’l-Hadis, (28. Sayfadaki 75-76. Dipnotlar).

4 Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 254-255.

vürûdu tespit ederken sadece rivayet malzemesi ile yetinmeyip tarihî ve sosyo-kültürel verilerden hareketle olay örgüsünün tümünden görülmesine örnekler verebilmeyi, çalışmanın amaçları arasında zikretmektedir. (s. 9-10) Yazar araştırmanın planı ve metodu başlığında; çalışma boyunca bütün hadislerin esbâb-ı vürudunun tespitine değinmediğini dile getirmiştir. Bunun yerine hadislerin anlamına tesir eden sebepler üzerinde durmuş, hadisin anlamını daraltan veya değiştiren rivayetleri tespit etmeye çalışmıştır. Örnek olarak sunulan hadislerin sıhhat açısından problemlili olmadığını ifade etmiş; bu sebeple ayrıca sıhhat değerlendirmesine yer vermediğini belirtmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde yazar kavramsal çerçeve, esbâb-ı vürûdun târihçesi, eserleri ve sebab-i nüzulle ilişkisi konularına yer vermiştir. “Kavramsal Çerçeve” başlığı altında; esbâb, vürûd, nüzûl, siyâk, sibâk ve bağlam kavramlarına dair açıklamalar yapılmıştır. “Vürûd” alt başlığında ‘esbâb-ı vürûd’dan bir ilim dalı olarak ilk defa bahsedenlerin Bulkînî (ö. 805/1403), İbn Hacer (ö. 852/1448) ve Suyûtî (ö. 911/1505) gibi âlimler olduğuna değinmiş; zikredilen âlimlerin bu terkîb için herhangi bir tanım yapmadan sadece sebab-i nüzûl ile aynı görevi icrâ ettiği şeklindeki kanaatlerini aktarmıştır. (s. 20) Yazar ayrıca ‘siyâk’ın hadisleri doğru anlamada önemine işaret etmiş ve kavramı bu meyanda bir yöntem olarak ilk kullananın İbn Dakîkûl’id (ö. 702/1302) olduğunu ifade etmiştir. (s. 25) Devamında “sibâk” ve “bağlam” kavramlarına değinen yazar, siyâk-sibâk şeklinde bir ayırım ve kullanımın Arapça telif edilmiş kaynaklarda yer almadığını; bu kullanıma Türkçe çalışmalarda yer verildiğini ifade etmiştir. (s. 29) “Esbâb-ı Vürûdi’l-Hadisîn Târihçesi” başlığı altında müteakdimin dönemi hadis usûlü âlimlerinin esbâb-ı vürûdu ayrı bir başlık olarak eserlerinde ele almadığını ifade etmiştir. (s. 32) Ancak bu âlimlerin esbâb-ı vürûdu ayrı bir başlık olarak ele almamaları, eserlerinde vürûd bilgilerine yer vermedikleri anlamına gelmemektedir. Aksine bu bilgiler içerikleri dikkate alınarak ilgili oldukları konular arasına serpiştirilmiş bir şekilde ele alınmıştır. Yazar bu durumu İmâm Şâfiî’nin (ö. 204/820) *Risâle* adlı eseri ile Râme’hürmizî’nin (ö. 360/971) *Muhaddisu’l-fâsil* adlı eseri üzerinden örneklendirmektedir. (s. 33-34) İlerleyen satırlarda yazar, “esbâb-ı vürûd” kavramının müteahhirin döneminde ilk kez kullanıldığını ifade etmiştir. Buna delil olarak da İbn Dakîkûl’id’in *İhkâmu’l-ahkâm* adlı eserinde “Ameller niyetlere göredir” hadisini açıklarken dokuzuncu maddede hem sebab-i vürûd bilgisinden hem de bu konudaki musennefâtın (literatürün) varlığından bahsetmiş olmasına dikkat çekmiştir. (s. 35) Devamında ise bu ilmi, müstakil bir başlık altında örneklerle beraber inceleyen ilk âlimin Ömer b. Reslân el-Bulkînî olduğunu zikretmiştir. Diğer taraftan Ebû Hafs el-Ukberî (ö. 387/997), Ebû Muhammed el-Ezdî (ö. 409/1018), Ebû Hâmid el-Cubârî (ö. 582/1186), Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201) ve Nâsihuddîn Ebu’l-Ferec İbnü’l-Hanbelî (ö. 634/1236) her ne kadar günümüze ulaşmasa da esbâb-ı vürûdi’l-hadîs

konusunda müstakil eserleri olduğu bildirilen diğer âlimlerdir. (s. 37) Zikredilen bu âlimlerin kısa terceme-i hayatına ve eserlerine dair bilgilere değinen yazar, daha sonra bu konuda yazılmış ve günümüze ulaşmış iki eserden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi Suyûtî tarafından kaleme alınmış olan *Esbâb-ı vürûdi'l-hadîs ev el-lüma' fi esbâbi'l-hadîs* adlı eserdir. Suyûtî bu eserinde doksan sekiz rivayeti on bir fıkıh konusuna göre bâblara ayırmış ve her bâb başlığı altında konuyla ilgili hadisi aktardıktan sonra rivayetlerin sebeplerini zikretmiştir. İkinci eser İbn Hamza el-Hüseynî (ö. 1120/1708) tarafından kaleme alınan *el-Beyân ve't-ta'rif fi esbâbi vürûdi'l-hadîsi's-şerîf* adlı eserdir. İbn Hamza da 1834 hadisi alfabetik olarak aktarmıştır. İlk önce hadislerin metinlerini vermiş sonrasında ise kimin rivayet ettiğini nakletmiş, son olarak da rivayetin sebebini zikretmiştir.⁵ “Günümüzde Sebeb-i Vürûd Konusunda Yapılmış Çalışmalar” başlığında ise yazar, Arapça ve Türkçe kaleme alınmış çalışmaların içeriklerini tanıtmıştır.

Yazar çalışmanın ikinci bölümünde “Sebeb-i Vürûd’un Zamanı ve Meclisi” konusunu ele almıştır. Konuyu iki başlık halinde incelemiştir. “Hadislerin Vürûd Mekânı ve Zamanı” alt başlığında “Mekkî-Medenî, Hadarî-Seferî, Nehârî-Leylî, Sayfî-Şitâî, Mescîd’te ve Mescîd Dışında” gibi sebeb-i nüzûl ile benzerlik gösterecek şekilde konuları ele almıştır. (s. 67-109) Mekkî ve Medenî âyetlerin, İslâm’ın o dönemlerdeki durumuna göre içerik kazanması ve âyetlerin de bu doğrultuda gelmesine benzer şekilde hadisler de bu anlamda âyetlerle benzerlik göstermiş ve benzer içeriklere sahip olmuştur. Daha sonra “Hadislerin Vürûd Ettiği Meclisler” alt başlığında müminlerin ve gayrimüslimlerin buldukları meclislerde, eşrefin ve avâmın bulunduğu meclislerde, yaşlı ve yetişkinler ile genç ve çocukların bulunduğu meclislerde, kadınların bulunduğu meclislerde ve son olarak tek kişinin veya bir cemâatin bulunduğu meclislerde vârid olan hadislere değinilmiş; bu anlamda gelen rivayetlere yer verilmiştir. (s. 109-132) Hâlbuki bu noktada hadislerin içerdiği konuya göre bir başlıklandırma yapmak daha isabetli olurdu. Zira bir rivayetin Medine veya Mekke’de ya da yaz aylarında veya kış aylarında veya zikredilen diğer durumlarda vârid olmasından ziyâde içerdiği konunun ön plana çıkarılması ilgili hadisin maksadını daha iyi yansıtabilir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Sebeb-i Vürûdun Faydaları ve Kısımları” başlığını taşımaktadır. Çalışmanın en önemli bölümlerinden birini teşkil eden bu bölümde yazar ilk olarak esbâb-ı vürûdun faydalarına, daha sonra da konu ile ilgili temel kurallara değinmiştir. Söz konusu kuralların başında “Tahsisü'l-Âmm” gelmektedir. Bu konuda Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim’in (ö. 261/875) Râfi b. Hadîc’ten (ö. 73/692) aktardığı “Resûlullah’ın tarlaları kiraya vermekten

5 Zikredilen eserlerin içeriği hakkında ayrıntılı bilgiler edinmek için 43-53 arasındaki sayfalara bakılabilir.

nehyettiği”⁶ rivayetine yer vermiş; ilk bakışta genel bir yasaklama gibi görünen bu vâkianın, vürûd sebebi bilindiğinde aslında müzâraa’dan⁷ dolayı tartışma yaşamış iki kişinin Hz. Peygamber (sav) tarafından uyarılması sonucu özel bir duruma ait olduğunu belirtmiştir. (s. 137) Mutlakın takyidi, mücmelin tafsili, nâsihin tahdidi ve nâsihin mensûhtan ayırt edilmesi, hükmün illetinin beyânı ve müşkilin izah edilmesi başlıkları altında benzer yöntem izlenmiş, içeriklerine göre hadisler zikredilmiştir. (s. 137-147) “Sebeb-i Vürûdi’l-Hadisın Kısımları” başlığı altında hadis usûlünde de ele alınan kaynağına göre hadis çeşitlerine değinen yazar; kudsî, merfû ve mevkuf hadis çeşitlerine yer vermiş, bu başlıklar altında vürûd bilgisi ile beraber gelen bazı rivayetleri zikretmiştir. (s. 147-150) Esâsen çalışma boyunca ilgili başlıklar altında zikredilen hadislerin hemen hepsi merfû nitelikteki rivayetler olduğu için tekrar bu şekilde bir başlık açıp kısa bir tanımdan sonra birer rivayet aktarmak, tekrara neden olmuştur. Mevkûf rivayetlerin esbâb-ı vürûddan ziyâde sebeb-i irâd veya sebeb-i rivayet kapsamında değerlendirilmesi daha isabetli olurdu. Nitekim zikredilen rivayette Hz. Peygamber ve sahâbe arasındaki bir ilişkiden ziyâde, ikisi de sahâbî olan Hz. Ömer (ö. 23/644) ve Avf b. Mâlik (ö. 73/692) arasında yaşanan bir diyalog ve bu diyalogun sonucu olarak Hz. Ömer’in dile getirdiği bir arzusu yer almaktadır. (s. 151)

“Açıklık ve Kapalılık Bakımından Sebepler” başlığı altında zâhir, hafî ve mübeyyen sebepler üzerinde durulmuştur. Yazarın açıklıktan kastı mananın herhangi bir açıklama ve haricî bir karineye ihtiyaç duymaksızın anlaşılmasıdır. Kapalılıktan kastı ise mânanın açıklanması için bir açıklamaya ve haricî bir karineye ihtiyaç duyulmasıdır. (s. 152) Mübeyyen sebep ise, aslı hafî olup açıklaması Allah Resûlü ya da hadisin râvisi tarafından yapılan rivayettir.⁸ “Esbâb-ı Vürûda Sebep Olan Olaylar” başlığı altında yazar, hadisin vürûd sebebinin âyet, hadis veya sahâbenin takındığı durumlar olabileceği üzerinde durmuştur. (s. 158-160) Bu anlamda bir hadisin söylenme sebebi bir âyet olabilir. Örnek olarak En’âm sûresinin 82. âyetini zikretmiş; âyette geçen “*İmânlarına zulmü bulaştırmayanlar*” ibâresi noktasında yaşanan anlam kargaşasını önlemek adına Hz. Peygamber’in yaptığı açıklamayı zikretmiştir. (s. 158) İkinci durum olarak, bir hadisin söylenme nedeni yine başka bir hadis olabilir. “Esbâb-ı

6 Buhârî, “İcâre”, 22; Müslim, “Büyû”, 111.

7 Sözlükte “toprağa tohum atmak, ekin ekmek” anlamındaki zer’ kökünden türeyen müzâraa kelimesi, fikhî terim olarak tohum ekmek ve mahsûlü belli oranda paylaşmak üzere arazi sahibi ile emek sahibi arasında yapılan zirâî ortaklık sözleşmesini ifade eder. Bk. Hüseyin Kayapınar, “Müzâraa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/235.

8 Detaylı açıklama ve örnekler için 152-156 sayfaları aralığına bakılabilir.

Vürûda Etki Eden Âmiller” başlığı altında yazar, hangi durumlar neticesinde Hz. Peygamber’den hadislerin vârid olduğu konusunu işlerken Kur’ân’ın nüzulünü da âmiller arasında saymıştır ki söz konusu durum tekrara neden olmuştur.

Yazar, sahâbenin esbâb-ı vürûd konusunda ihtilâfa düşme nedenlerine değinmiş; Hz. Peygamber’in çoğu zaman sözünün ve filinin sebebinin açıklamadığını, ashâbın bir kısmının sebep-i vürûda vâkif olup bunu aktarmasını bir kısmının ise sebep-i vürûda vakıf olmayıp içtihadta bulunmasını, hadisin sahâbiye hiç ulaşmamış olabileceğini, yanlış anlamayı, unutma ve yanılmayı, zabt hatasını, hükmün illetini anlamamayı ihtilâf nedenleri arasında zikretmiştir. (s. 186-187) Sebeb-i vürûdun içtihad ile tespit edilmesi konusunda yazar, vürûd sebebinin nass-ı nebevî veya sahâbe kavli (hükmen merfû) ile bilinmemesi durumunda içtihad yoluna gidileceğine değinmiştir. Bu anlamda rivayet dışı unsurların devreye gireceğini ve tarihsel bağlama başvuru yapılarak vürûd sebebinin tayin edileceğini ifade etmiştir ki (s. 188) çalışmanın son bölümünde tamamen bu mevzu üzerinde durulmuş, seçilen beş örnek rivayet üzerinden konu incelenmiştir.

“Hadislerin Belli Bir Sebebinin Var Olup Olmaması” başlığı altında belli bir sebebi olan ve olmayan rivayetlere değinmiştir. Bu bağlamda yazar, sebebin aynı hadis içerisinde veya farklı bir tarikle gelmesi, yine sebebin farklı bir hadis içerisinde gelmesi, sebebin nübüvvet asrı ve sonrası için birlikte gelmesi ve son olarak rivayetin vâkıya uygunluğu gibi konulara temas etmiştir. (s. 191-203) Rivayetin vâkıya uygunluğu konusunda yazar “sebeb-i zikri’l-hadis” kavramını ele almış; İbn Hamza’dan naklen bu ifadenin sahâbenin herhangi bir nedenden dolayı hadisi bir şeye delil getirmesi olarak tanımlamıştır. (s. 204) Üçüncü bölümün son başlığı olan “Uydurma Sebeb-i Vürûdların Varlığı” başlığı altında ise yazar, “men kezebe” hadisini ele almış ve bu hadisin sebep-i vürûdu ile alâkalı iki rivayetin isnad açısından yapılan değerlendirmeler neticesinde “münker” olarak kabul edilse de metin açısından “mevzu” olduğu kanaatini dile getirmiştir. (s. 219)

“Esbâb-ı Vürûdun Geliş Şekilleri ve Esbâb-ı Vürûdun İnşâsı” başlığını taşıyan dördüncü ve son bölümde yazar ilk olarak “Belli Bir Sebebi Olan Rivayetler/ Rivayet Yolu İle Bilinen Sebeb-i Vürûdlar” başlığını açmış ve hadislerin anlamını değiştirmeyip aksine anlam zenginliği katan sebep-i vürûdlar ile anlama etki eden sebep-i vürûdlar üzerinde durmuş; sonraki başlık altında da Cuma guslü, resim yapma, Hz. Peygamber’in hediye kabul etmek istememesi, bir seferin devam etmesinin şartı, kırmızı deve sahibi olmak, ister zâlim ister mazlum olsun din kardeşine yardımcı olmak, kabirden ses gelmesi, öğle namazını sıcak havalarda serin vakte ertelemek ve kadınları sadaka vermeye teşvik etmek gibi rivayetler üzerinden esbâb-ı vürûdun hadisleri anlama noktasındaki önemine

işaret etmiştir. (s. 223-253) Dördüncü bölümün ve çalışmanın son başlığı olan “Esbâb-ı Vürûdun İnşâsı” başlığı altında ise müellif, “herhangi bir sebep-i vürûd bilgisine vâkîf olunmaması, diğer bir ifade ile rivayet yolu ile bilginin tespit edilememesi durumunda takip edilecek yöntem nedir?” (s. 253) sorusunu sormaktadır. Buna cevabı ise, her rivayet için olmasa da bazı rivayet için bir sebep aranması yönündedir. Nitekim bu başlık altında Yahûdilerle Hristiyanların Arap Yarımadası’ndan çıkarılması⁹, Müslümanların üç şeyde (ot, su, ateş) ortak olması, ipek ve altının erkeklere haram olması, hayızlı kadının mescidde bulunması ve avret yerine dokunmaktan dolayı abdest alınıp alınmayacağı konularında vârid olan hadisleri incelemiş; rivayet yolu ile herhangi bir sebebin nakledilmediği bu konularda tarihî veriler ile sosyo-kültürel ortam bilgilerinden yararlanarak hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durmuştur. (s. 254-326)

Genel olarak bakıldığı zaman kitabın ‘esbâb-ı vürûdî’l-hadis’e dair genel çerçeveyi okura sunduğu görülmektedir. Sebebi ile beraber aktarılmış çeşitli rivayetler sunmasından ötürü zengin bir içeriğe sahip olan çalışma, okura bir hadis metnini ele alırken sadece lafız odaklı düşünmeyip arka planın da göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte bazı başlıklandırmalar, konuları mükerrer hale getirmiş ve ilgili konular altında zikredilen hadisler de daha önceki başlıkları çeşitlendirme mâhiyetinde olmuştur. Aslında yazar, tercih ettiği bu başlıklandırmalar ile -her ne kadar tekrara düşmeye sebebiyet verse de- birbirinden farklı rivayetler üzerinden çalışmanın ilgili konularına değinmeyi tercih etmiştir. Bu durum hem farklı hadis metinlerinin görülmesini hem de yazarın dikkat çekmek istediği noktanın okuyucuya sunulmasını sağlamıştır.

Murat Akbana

(Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, makbana44@gmail.com,
orcid: 0000-0001-9347-0674)

9 Bu konuda ayrıca Prof. Dr. Salih Kesgin’in bir çalışması mevcuttur. Kesgin ilgili çalışmasında bir nevi esbâb-ı vürûdun inşâsı konusunu işlemiş, Yahûdilerin ve Hristiyanların Arap Yarımadası’ndan çıkarılmasına yönelik vârid olan hadisleri sened ve metin tenkidi kriterleri ölçüsünde incelemiştir. İslam târihi kaynakları başta olmak üzere diğer birtakım çalışmalara da mürâcaat ederek ilgili rivayetlerin doğru zeminde anlaşılması gerektiği üzerinde durmuştur. Detaylı bilgi için bk. Salih Kesgin, *Hız Muhammed ve Öteki: Sürgün Hadisleri Bağlamında Bir İnceleme*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016).